

Sportspolitisk sammenblanding av nasjonsbygging og kommersialisering i ikke-vestlige land

Håvard Knoff
havard.knoff@gmail.com

Abstract

As non-Western countries are becoming increasingly prominent in the international field of sport, a new political rhetoric is also promoted by the field's top organisations and executives. Socio economic and developmental benefits are today major aspects in initiatives by non-Western actors aspiring to host international sporting events. The article explores the historical background for, and the current expression of this trend within international sport, using the FIFA 2010 World Cup in South Africa as the empirical backdrop. Two dimensions are key in the analysis of this tendency: The logic of identity, referring to the cultural and societal meaning of sport, and the logic of capital, referring to the financial and commercial potential of sports-related investment. These two logics are today linked together to the point of merger. The proposed link between the two entails certain challenges, however, jeopardising the legacy of sporting mega events.¹

Keywords:
Sport,
nation building,
emerging markets,
South Africa

2. desember i fjor ble Russland og Qatar valgt som vertskapsland for fotball-VM i henholdsvis 2018 og 2022. Skuffelsen var stor i både England og USA, som i egne øyne hadde vært store favoritter til å vinne avstemningene til det internasjonale fotballforbundet, FIFA. Samtidig var valget av nettopp Russland og Qatar framfor

England og USA svært symptomatisk for seinere års utvikling på det internasjonale sportsfeltet. Etter tusenårsskiftet har ikke-vestlige land og aktører blitt synligere og langt mer innflytelsesrike i internasjonal sport. Ikke minst manifesterer dette seg i at globalt omfattende sportsarrangementer, også kalt *mega events*, hyppigere enn noen

gang tidligere blir tildelt ikke-vestlige land og byer. I løpet av perioden 2008–2014 skal alle de fem såkalte BRICS-landene² avholde hver sine mega events. Foruten Beijing-OL, fotball-VM i Sør-Afrika og Commonwealth Games i India, som allerede har vært avholdt, skal vinter-OL 2014 avholdes i Sotsji (Russland) og fotball-VM 2014 i Brasil.³

Økonomiske motiver er nært knyttet til denne utviklingen. Markedsstyring har de siste tiårene blitt en stadig tyngre bærebjelke på sportsfeltet, og sportslige mega events' antatte evne til å tiltrekke internasjonal kapital må ses som en viktig årsak til at ikke-vestlige land i sterk økonomisk vekst (heretter vekstøkonomier) søker om å få avholde disse arrangementene. Et annet sentralt perspektiv er idrettens rolle som kulturelt identifikasjonselement. Dette er en rolle idrett har hatt gjennom hele moderniteten, og som ikke har blitt noe mindre viktig etter kommersialismens inntog. Denne artikkelen tar for det første sikte på å utforske betingelsene for at ikke-vestlige vekstøkonomier nå blir synligere på det internasjonale sportsfeltet; for det andre vil noen trekk ved fjorårets fotball-VM i Sør-Afrika framheves for å illustrere disse tendensene empirisk.

Etter en begrepsavklaring vil sportens kulturhistoriske utvikling, fra å være et nasjonal-politisk til å bli et atskillig mer kommersielt felt, skisseres. Hensikten med dette er å vise at kulturelle og politiske utviklingsstrategier alltid har stått sentralt i moderne sport. Slike utviklingsspørsmål blir imidlertid i dag integrert i kommersielle hensyn hos sportspolitiske aktører. Forsøk på å nå utviklingspolitiske mål gjennom sportslige mega events blir i tiltakende grad artikulert av internasjonale sportsorganisasjoner, som FIFA og IOC (den internasjonale olympiske komité), samt av lokale

myndigheter i ikke-vestlige vekstøkonomier.⁴

Beskrivelsen av denne utviklingen vil etterfølges av en analyse av retorikken rundt fotball-VM i Sør-Afrika med henblikk på den politiske iscenesettelsen av arrangementet. Retorikken var kjennetegnet av et ønske om å kombinere markering av nasjonens utvikling post-apartheid, med videreføring av den økonomiske framgangen landet har opplevd de siste åra. Kombinasjonen av nasjonsbygging og samfunnsøkonomisk politikk var imidlertid langt ifra uproblematisk, og de to praksisene havnet – som vi skal se – ved flere anledninger i skarpe motsetninger til hverandre.

Sportens identitets- og kapitallogikk

Nasjonsbyggende og samfunnsøkonomiske praksiser som anvendes i forbindelse med sportslige mega events, vil i artikkelen forstås som eksempler på sportens *identitets-* og *kapitallogikk*. Med definisjoner hentet fra sosiolog Mette Andersson, refererer sportens identitetslogikk til ”hvem og hva idretten skal representere, mens kapitallogikken handler om hvordan man får best uttelling for minst innsats” (Andersson 2008:162). Mette Andersson bruker disse begrepene i sin studie *Flerfarget idrett*, som bl.a. tar for seg sportsmigrasjon til norske klubber og ligaer. I Anderssons studie refererer identitetslogikk først og fremst til emosjonell tilknytning mellom sportsklubber og supportere. Som regel henger denne tilknytningen sammen med stedstilhørighet. Idrettens kapitallogikk dreier seg på sin side om sportsklubbens økonomi, det vil si hvorvidt de går i pluss eller minus. Andersson argumenterer for at sportsmigrasjon medfører en intensivering mellom idrettens identitets- og kapitallogikk: Når

norske sportsklubber får lettere tilgang til utenlandske spillermarkeder, kan det oppstå en vanskelig balansegang mellom de to logikkene. På den ene siden er det billigere å importere unge, talentfulle utlendinger enn å "avle opp" egne, lokale spillere. På den annen side risikerer man å skape identitetsmessig avstand mellom klubben og kjernepublikummet dersom man ikke rekrutterer lokalt i det hele tatt.

Anderssons case er annerledes enn det som foreligger i denne artikkelen, men forestillingen om en intensivering av sportens identitets- og kapitallogikk er et svært anvendbart perspektiv også for å beskrive andre aspekter ved sportsfeltet. Sport ses ofte som et sosialt rom hvor en hel nasjon kan finne kulturell samhörighet, og sportslige mega events anvendes politisk for å framheve slike symbolske bånd. Arrangementene er anledninger for vertskapslandene til å vise seg fram for omverden og til å skape folkefest for landets egne innbyggere. Sportslige mega events dreier seg på den måten om "hvem og hva idretten skal representere" (Andersson 2008:162). Lignende konseptualiseringer av sport som et nasjonalt meningsrom har vært den vanligste innenfor humanistisk og samfunnsfaglig sportsforskning, og dette perspektivet vil bli utdypet nedenfor.

Sportens kapitallogiske akse er også svært framtreddende ved sportslige mega events. Men for at begrepet skal kunne anvendes i denne artikkelen, må Anderssons definisjon av kapitallogikk omarbeides noe. Kapitallogikkens postulat om "best uttelling for minst innsats" må i denne sammenheng ikke forveksles med *lite* innsats. Sportslige mega events krever enorme investeringer. For sørafrikanske myndigheter kostet fotball-VM i underkant av 30 milliarder kroner. Fotball-VMs kapitallogiske akse gikk snarere ut på at

myndighetene ville styrke landets økonomi gjennom å integrere kommersielle satsninger med langsiktig samfunnsøkonomisk politikk. Dette er ikke et særtrekk for VM i Sør-Afrika, men et utbredt trekk ved alle sportslige mega events som for tida planlegges i ikke-vestlige land. I denne artikkelen forstås dermed kapitallogikk som at man på lang sikt ønsker å tjene inn alle kostnader ved at arrangementene skaper større rom for kapitalinvesteringer og økt sysselsetting.

Det er i stor grad sammenblanding av identitets- og kapitallogikk som har åpnet for at ikke-vestlige vekstøkonomier i tiltakende grad blir tildelt sportslige mega events. Sammenblanding mellom disse logikkene forstås i artikkelen som en spesifikk globaliseringsprosess som for tida preger det internasjonale sportsfeltet. Denne globaliseringsprosessen kjennetegnes av et noe paradoksalt samspill mellom global økonomisk orientering og vektlegging av nasjonal identitet. De to logikkene blir forsøkt konsolidert gjennom globalt omfattende sportsarrangementer. Ved å arrangere sportslige mega events ønsker politisk ledelse i de respektive vertskapslandene å stimulere både økonomien og følelsen av nasjonal samhörighet. Å avholde enten OL eller fotball-VM kan ses som en geopolitisk overgangsrite for ikke-vestlige vertskapsland (Black & Bezanson 2004; Close et al. 2007). Økonomisk stabilitet og modernisering vises fram for omverden, samtidig som arrangementene gir lokalbefolkningen en anledning til å feire denne framgangen.

1800-tallets sportsidealisme og 1980-tallets nyliberalisme

Som allerede nevnt, innenfor humaniora og samfunnsvitenskap har sportens poli-

tiske funksjon først og fremst vært knyttet til idrettens rolle som kulturelt identifikasjonselement, særlig innenfor nasjonalstatens grenser. Et slikt perspektiv tar gjerne utgangspunkt i de europeiske nasjonalstatsprosjektene. Idrett ble på 1700- og 1800-tallet konstituert som et nasjonalt meningsrom ved at enkelte idrettsgrener ble kanonisert som *typiske* for nasjonen og folket, for eksempel skisport i Norge (Christensen 1993; Slagstad 2008). Etter hvert bidro også opprettelser av landslag i ulike grener til å styrke en slik populærnasjonalistisk ramme rundt sport. Den nasjonale retorikken er mer eksplisitt innenfor sport enn på noe annet populærkulturelt felt. Flagg, nasjonalsanger og skarpe skiller mellom "oss" og "dem" er helt sentrale elementer i sportskonsumpsjon.

Framveksten av internasjonale sportsarrangementer må også forstås i sammenheng med dette. 1800-tallets spenninger mellom flere av Europas nyetablerte nasjonalstater dannet bakteppet for organiseringen av de moderne olympiske leker. For den moderne olympismens "far", Pierre de Coubertin, var et viktig motiv med OL at verdens ungdom skulle møtes under ordnede former. Gjennom gemyttlig kappestrid skulle neste generasjons ledende borgere utvikle gjensidig respekt for hverandre og for hverandres nasjoner (Hill 1992). Coubertin var inspirert av datidas gryende internasjonalisme i borgerlige og intellektuelle kretser, som blant annet ga opphav til Røde Kors og Esperanto-bevegelsen (Loland 1995). I Coubertins øyne kunne også idrett være et universelt språk, til fremme for fred og forståelse mellom verdens nasjoner.

Forsvarspolitiske motiver og eksposering av nasjonal (militær) styrke forble den mest dominerende politiske anvendelsen av sportslige mega events helt fram til slutten

av 1900-tallet. OL i Berlin i 1936 trekkes ofte fram som et av Hitlers mest kraftfulle propagandaverk, og OL-arrangementene i Moskva 1980 og Los Angeles 1984 inkarnerte den kalde krigens polarisering mellom Øst og Vest. Også i Norge var militære motiver lenge markante i idretten; faktisk lå idrett under forsvarsdepartementet til langt inn i mellomkrigstida (Goksøyr 2004).

Mot slutten av 1900-tallet ble sportens karakter som nasjonalt meningsrom videreutviklet. Sportens kommersielle sider ekspanderte og ble også gradvis inkorporert i politiske strategier. 1980-tallets nyliberalistiske politiske bølge i Vesten slo med voldsom kraft innover sportsfeltet. Nyliberalisme forstås her som en politisk filosofi som, med David Harveys ord:

proposes that human well-being can best be advanced by liberating individual entrepreneurial freedoms and skills within an institutional framework characterized by strong private property rights, free markets, and free trade. (Harvey 2007:2)

Staten skal, ut ifra slik filosofi, ikke være mer enn en tilrettelegger for at markedsstyrte praksiser skal kunne gjennomføres. Spesielt gjelder dette på og i områder hvor det foreløpig ikke eksisterer noe marked (Harvey 2007:2). Så snart et marked er etablert bør staten, ifølge nyliberalistisk tankegang, trekke seg ut og la markedet regulere seg selv, ut i fra individuelle ønsker og behov i befolkningen. Nyliberalismens idé er at markedsstyring for det første vil sørge for mer kostnadseffektiv tilbudsytelse enn hva staten kan klare, og for det andre at staten alene ikke har kapasitet til å forutse befolkningens behov i et hvert anliggende.

For sportens vedkommende kan særlig

to prosesser på 1980-tallet ses som nyliberalistiske vendinger. For det første foregikk det en deregulering av nasjonale kringkastningsfelt, og sport ble et særdeles attraktivt satsningsområde for private kabel- og satellittselskaper i denne prosessen (Slagstad 2008). For det andre ble sponsorvirksomheten i internasjonal sport utvidet på samme tid. Både FIFA og IOC innførte nye sponsorprogrammer på henholdsvis slutten av 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet. Gjennom disse programmene kunne private selskaper knytte seg sterkere opp til arrangementene, for eksempel ved at de fikk bruke OL-ringene på emballasjen til sine produkter. Økte inntekter fra salg av både tv- og sponsorrettigheter gjorde internasjonale sportsarrangementer til store økonomiske overskuddsprosjekter for sportsorganisasjonene. Denne massemediale satsningen skjedde parallelt med en teknologisk utvikling som sørget for at tv-bilder lettere kunne overføres direkte over hele verden. Slik oppstod det en enorm konsentrasjon av global oppmerksomhet rundt arrangementene.

Disse strukturelle endringene redefinerte sportens karakter, og det er slike trekk som i dag ligger i betegnelsen *mega events*: Arrangementene er, med sosiolog Maurice Roche, "large-scale cultural (including commercial and sporting) events which have a dramatic character, mass popular appeal and international significance" (2000:1). Med åpningsseremonien til Beijing-OL nådde denne globale oppmerksomheten rundt sportsarrangementer sitt foreløpige toppunkt; ifølge offisielle tall ble seremonien sett av 4,7 milliarder mennesker på verdensbasis.

Nye markeder sør og øst for Vesten

Til denne beskrivelsen av sportsfeltets utvik-

ling hører det med at nettopp Beijing-OL må ses som en del av enda et nytt sportspolitisk paradigme, eller i alle fall en tilpasning av 80-tallets nyliberalistiske paradigme i takt med utviklingstrekk i verdensøkonomien for øvrig. De siste par tiårene har nyindustrialiserte land i sørøst-Asia (som Sør-Korea og Malaysia) og såkalte "emerging markets" (som Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) opplevd stor framgang i global økonomi (Scholte 2005). Denne utviklingen manifesterer seg også på sportsfeltet. Tradisjonelt har det vært stor vestlig dominans i moderne, internasjonal sport, men siden tusenårsskifte har det til en viss grad foregått en "forskyvning av sportens episenter" fra Vest-Europa og Nord-Amerika til ikke-vestlige vekstøkonomier.

Globaliseringsforsker Amit Gupta (2009) har tatt for seg ikke-vestlige aktørers inntog i internasjonal sportspolitikk, og gir en veldig god beskrivelse av denne utviklingen. Gupta framhever at internasjonale sportsorganisasjoner og -arrangementer ble etablert i en periode da store deler av den tredje verden var kolonisert av vestlige land. Vestlige aktører grunnla de fleste internasjonale sportsorganisasjoner, fastsatte regler for hver enkelt idrettsgren, sørget for finansiering av arrangementer og avgjorde hvor mesterskapene skulle avholdes (ibid). Etter hvert som kommersialisme og et mer stor slått omfang ble toneangivende på sportsfeltet, bidro det i første omgang til å befeste Vestens privilegerte posisjon. Det var, foreløpig, i all hovedsak vestlige land som kunne oppfylle "den nye sportens" krav til velutviklet infrastruktur, finansiering av sportslige fasiliteter og publikums sikkerhet. Fra og med 90-tallet har dette bildet gradvis endret seg. Etter hvert som sport blir en stadig større handelsvare, ser både sponsorer og sportsorganisasjoner seg om etter nye markeder å etablere seg i. Som en

konsekvens av dette, blir vekstøkonomier viktige satsningsområder.

Som nevnt innledningsvis vil mega events i ikke-vestlige land og byer snarere være regelen enn unntaket i tida framover. Dette representerer noe nytt i internasjonal sport. Sportslige mega events har vært avholdt i ikke-vestlige land tidligere også, men aldri like hyppig som nå. Det er dessuten et sentralt trekk ved tendensen jeg her kaller ”forskyvingen av sportens episenter”, at lokale myndigheter ønsker å oppnå samfunnsøkonomisk framgang ved hjelp av arrangementenes kommersielle appell. Slik forvaltning av sportens kapitallogikk er en ”allianse” mellom lokale myndigheter, internasjonale sportsorganisasjoner og deres sponsorer. Ved å avholde arrangementer som OL og fotball-VM håper lokale myndigheter å lokke til seg investeringer fra store, multinasjonale selskaper, og således generere arbeidsplasser og næringsvirksomhet. For å bli tildelt enten OL eller fotball-VM må myndighetene framlegge statsgarantier for at byggeløyver vil bli innvilget, og for at offentlige ressurser – om nødvendig – vil bli kanalisert til å bygge ut stadionlegg og infrastruktur. Myndighetene må m.a.o. legge til rette for at nye markeder kan etableres. Håpet er at slik tilrettelegging vil betale seg i form av økt velstand for befolkningen på sikt; ved at arbeidsplasser skapes, turistnæringen blomstrer, internasjonale selskaper etablerer seg og investerer – og ved at nasjonsfølelsen styrkes ettersom befolkningen samles om en populærkulturell begivenhet.

Nyliberalistisk sportsidealisme

Slike forståelser av sosial utvikling gjennom sport deler naturligvis lokale myndigheter med de store internasjonale sportsorganisasjonene. Selv om de kommersielle aspek-

tene ved deres virksomhet nok er de mest iøynefallende, blir humanitær utvikling i tiltakende grad vektlagt også av IOC og FIFA. For eksempel vitnet IOCs kongress i København høsten 2009 om dette. Det var da gått femten år siden forrige gang IOCs medlemmer samlet seg til en tilsvarende kongress, og organisasjonens sosiale og humanitære ansvar ble tillagt betydelig vekt av kongressens talere. I IOCs oppsummeringsrapport heter det blant annet at:

The Olympic Movement fully embraces the importance of embedding the key values of environmental protection, development and sustainability within the Olympic ideals. As part of this commitment, all members of the Olympic Family should facilitate the delivery of a lasting sporting, environmental, and social legacy and the IOC should accelerate the integration of sustainability principles in the hosting of the Olympic Games, which will also help to safeguard their status as a premier event. (IOC 2009:10–11)

Også FIFA framhever et slikt utviklingsperspektiv som en sentral søyle i sitt arbeid. I 2005, like etter at Sør-Afrika ble tildelt VM 2010, lanserte FIFA prosjektet ”Football for Hope”. Målet med prosjektet var at det før VM i Sør-Afrika ble avsluttet, skulle være opprettet tjue sentre over hele Afrika hvor barn og unge skal få skolegang og helseopplysning, samt spille fotball.⁵ Med dette vil FIFA bidra til at FNs millenniumsmål skal realiseres. I forordet til prosjektets handlingsplan skrev FIFA-president Sepp Blatter følgende:

in 2005, following the decision of the FIFA Congress to add a new pillar to our mission (”build a better future”),

our organisation was prompted to take its social responsibility even more seriously. Since then, FIFA's approach has seen a critical evolution: a change from "charitable giving" to meaningful "socially responsible, involved, and committed" development cooperation. (FIFA 2005:3)

Som jeg var inne på tidligere er det i og for seg ikke noe nytt at internasjonale sportsorganisasjoner knytter an til politiske målsettinger. Tvert imot, en av de viktigste motivasjonsfaktorene bak etableringen av IOC var nettopp å skape en arena som kunne virke forsonende mellom nasjonalstater som lå i spente eller konfliktfylte forhold til hverandre. Særlig var IOCs grunnlegger, Pierre de Coubertin, preget av den fransk-preussiske krigen (1870–1871), hvor franskmennene led store tap (Hill 1992). Coubertins idrettspolitiske engasjement var i den forbindelse todelt: Foruten å ville sørge for et møte mellom nasjonenes unge borgere under ordnede former, ønsket han også å innføre gymnastikk i skolen slik at Frankrike skulle være bedre rustet i tilfelle det brøt ut ny krig seinere.

Denne militære bakgrunnen utgjorde de opprinnelige politiske overtonene for sportslige mega events. De to OL-arrangementene i 1980 og 1984 markerer på mange måter et vannskille i internasjonal sport. OL i 1980 ble avholdt i Moskva, og ble et politisk nederlag for IOC. I 1979 invaderte Sovjet Afghanistan, og som en reaksjon på dette boikottet flere vestlige land lekene året etter; deriblant USA, Vest-Tyskland, Canada og Norge. Fire år seinere ble OL arrangert i Los Angeles, og som et svar på den vestlige boikotten fire år tidligere, holdt både Sovjet og en rekke andre østeuropeiske land seg hjemme. Snarere enn å fungere som en arena for et vennska-

pelig møte mellom de to antagonistene i den kalde krigen, understreket disse boikottene spenningene dem imellom ytterligere. Men under OL i Los Angeles ble samtidig det kommersielle paradigme for alvor innledet for OLs vedkommende, og det er først og fremst denne arven som står igjen etter disse lekene.

Etter hvert som både IOC og FIFA nå ser seg om etter nye markeder å etablere seg i, har også deres politiske prosjekter endret karakter. "Forløsning" fra forsvarspolitiske spenninger er ikke lenger et like viktig motiv som det var under den kalde krigen. I en kontekst hvor ikke-vestlige vekstøkonomier avholder verdens største sportsarrangementer, blir statlig økonomisk stimuli og menneskers levestandard langt viktigere politiske programmer. Denne sammenblanding av sportens identitets- og kapitallogikk har utviklet seg som følge av prosesser som kommer både innenfra og utenifra sportsfeltet selv. Den utbredte kommersialismen på sportsfeltet har, i tråd med nyliberalistisk filosofi, skapt et økonomisk fundament som burde gjøre det enklere for IOC og FIFA å forfølge idealistiske målsettinger. På den annen side har både IOC og FIFA blitt sterkt kritisert for å tenke mer på økonomisk profitt, enn på humanitære aspekter ved arrangementene sine. For eksempel var Amnesty International svært offensive i forkant av OL i Beijing, og anklaget IOC for å lukke øynene for menneskerettighetsbrudd som myndighetene i Kina begår (Amnesty 2008). FIFAs medlemmer har også vært utsatt for beskyldninger om å prioritere egen vinning, særlig gjennom korrupsjon. Gjenvalet av Sepp Blatter som FIFA-president i juni i år, ble skjemet av massive korrupsjonsanklager, både i media og internt i FIFA. De to kandidatene, Sepp Blatter og Mohamed Bin Hammam, ankla-

get hverandre for tilknytning til korrupsjon i forsøk på å svekke den andres kandidatur. Til slutt ble Bin Hammam suspendert av FIFAs etiske komité, mens Blatter ble frikjent.

Sosiolog Richard Giulianotti har teoretisert slik kritikk av mektige sportsorganisasjoner, og argumenterer for at dette er et mer eller mindre uunngåelig trekk i dagens sportspolitiske landskap. Ifølge Giulianotti ligner globaliseringspraksisene i sportsorganisasjoner på praksiser som World Trade Organization (WTO), G8, og en rekke transnasjonale selskaper representerer. Så lenge disse organisasjonene til stadighet konfronteres av kritiske røster, burde ikke veien være lang før også IOC og FIFA blir møtt med tilsvarende kritikk:

International sports governing bodies must confront the genesis of a "culture of rights" that operates at popular and legal levels. This culture is represented institutionally through the growth of critical NGOs, legally through the advent of human rights conventions and charters. (Giulianotti 2004:361)

IOCs og FIFAs stadig sterkere vektlegging av humanitære spørsmål de siste årene kan i så måte tolkes som svar på tiltale fra både menneskerettighetsorganisasjoner og andre. Kritikken utfordrer sportens identitetslogikk, dvs. hvem og hva idretten skal representere. For internasjonale sportsorganisasjoner blir økt satsning på humanitære aspekter en strategi for omdømmebygging. Det er ikke nok *bare* å tjene penger på sport, sporten skal i tillegg gagne samfunnet.

Slik sammenblanding av identitets- og kapitallogikk dannet i aller høyeste grad bakgrunnen for alliansen mellom FIFA og sørafrikanske myndigheter i forbindelse med fotball-VM 2010. Seksten år etter

oppløsningen av apartheid var landet inne i en periode med relativt god økonomisk vekst, og med et stabilt og – ikke minst – internasjonalt anerkjent, demokratisk styresett. Samtidig er de sosiale utfordringene i Sør-Afrika fremdeles enorme. Forskjellen på fattig og rik er stor, arbeidsledigheten lå – ifølge tall fra 2003 – på 41,6 % og rundt fem millioner mennesker er HIV-positive (Patel 2005). Fotball-VM skulle være både en markering av Sør-Afrikas framgang, og en katalysator for videre utvikling.

En afrikansk renessanse?

Allerede på banketten da Sør-Afrikas VM-søknad offisielt ble lansert i 2003, var sammenblandingen av identitets- og kapitallogikk svært framtreddende. Daværende president Thabo Mbeki uttalte følgende i sin tale:

We are bidding to host the 2010 World Cup on behalf of the continent, as we are confident that our success will have advantages for the whole region. Our bid will reflect both the challenges of underdevelopment and the successes of transformation of soccer in the continent. (...) We are in particular happy with the backing of major corporate players, such as Anglo American, Telkom, Vodacom, Supersport, the Daily Sun, Topsport, and South African Breweries. This paves the way for others to participate in this national cause. (Mbeki 2003; se også Cornelissen 2008)

Talen inneholder et tilsynelatende paradoks: Den sørafrikanske nasjonale forståelsehorisonten forsøkes her intensivert gjennom en økonomisk politikk som

inkluderer transnasjonale selskaper. Det panafrikanske aspektet ved Mbekis tale er i så måte også viktig å merke seg. Gjennom hele sin regjeringstid var Mbeki opptatt av at Sør-Afrika skulle være en motor og foregangsfigur for økonomisk og humanitær utvikling i hele Afrika. Denne panafrikanismen skulle drives fram gjennom nyliberalistiske økonomiske insentiver (Boonzaier & Spiegel 2008; Koelble 2008). Blant annet var Mbeki en av initiativtakerne til opprettelsen av NEPAD (New Partnership for Africa's Development) i 2001; et panafrikansk samarbeid som ønsker å styrke afrikanske lands økonomi. NEPAD ses gjerne som en del av "the African Renaissance", en politisk bevegelse som Mbeki har fått æren for å være opphavsmannen til. "The African Renaissance" har til hensikt å skape både økonomisk og kulturell fornyelse, samt større uavhengighet fra Vesten for hele det afrikanske kontinentet (Czeglédy 2009). Fotball-VM skulle også være et ledd i denne renessansen, noe som bl.a. gjenspeilet seg i en retorikk rundt arrangementet som promoterte kontinentet som helhet. Det tidligere omtalte "Football for Hope"-prosjektet er et eksempel på at den politiske VM-retorikken ikke utelukkende fokuserte på Sør-Afrika, men innbefattet hele Afrika.

Foruten å skaffe rundt \$ 10 millioner til "Football for Hope"-prosjektet (Davies 2009), var FIFAs rolle i den afrikanske renessansen å bruke sitt varemerke til å lokke turister og sponsorer til Sør-Afrika, for slik å legge til rette for økt næringsvirksomhet. Ifølge de mest optimistiske estimatene ville VM tiltrekke 475.000 utenlandske turister, og skape 150.000 nye arbeidsplasser (Cornelissen 2009; Pillay & Bass 2009). Etter hvert som VM nærmet seg, viste imidlertid disse tallene seg å være i overkant håpefulle. Til sammen besøkte

rundt 300.000 utenlandske turister landet i forbindelse med VM, og de aller fleste arbeidsplassene VM skapte var bare midlertidige.

FIFAs nokså oppsiktsvekkende reglement bidro dessuten til å begrense de økonomiske utsiktene for Sør-Afrika betydelig. For eksempel skulle alt byggingsarbeid i vertskapsbyene stanses under VM (du Plessis & Maennig 2009), hvilket innebar at mange arbeidere tapte inntekter de ellers ville fått. Så godt som alle pengene fra salg av tv- og sponsorrettigheter tilfalt FIFA, mens sørafrikanske myndigheter – i tråd med FIFAs regelverk – alene måtte sørge for finansiering av stadionanlegg og infrastruktur (FIFA 2007). Til sammen tjente FIFA ca. 24 milliarder rand (21 mrd. kroner) på VM, mens utgiftene for Sør-Afrikas myndigheter kom på ca. 33 mrd. rand (29 mrd. kroner). Dette misforholdet ble ytterligere forsterket av at FIFA krevde skatte- og avgiftsfritak for seg selv og sine kommersielle partnere (du Plessis & Maennig 2009). Ifølge den sørafrikanske avisa *Mail & Guardian* kan dette fritaket ha kostet Sør-Afrika flere hundre millioner rand i skatteinntekter.⁶

Små aktører i Sør-Afrikas økonomi opplevde også nokså vanskelige arbeidsforhold i forbindelse med VM. Den strenge kontrollen FIFA førte med hvem som fikk profitte på VM, kom blant annet til uttrykk gjennom en forskrift om at ingen som ikke er offisielle VM-sponsorer fikk reklamere eller selge sine produkter innenfor en radius av to kilometer rundt stadionanleggene. Slik monopolisering av VM-markedet til fordel for FIFAs sponsorer, styrker en liten, allerede rik elite, mens små og mellomstore bedrifter ekskluderes fra de største profittmulighetene. FIFAs reglement innebar også at mange gateselgere, som utgjør en "uformell sektor" av Sør-

Afrikas økonomi, ble presset vekk fra områder hvor de hadde solgt sine varer i mange år, fordi leiekostnadene for å få tillatelse til å selge på disse stedene skjøt i været like før VM.

Identitets- framfor kapitallogikk

Alle eksemplene ovenfor viser til praksiser som hemmet de kortsiktige utsiktene til at VM kunne bidra til samfunnsøkonomisk framgang for Sør-Afrika. Eksemplene bekrefter i stor grad nyere forskning på økonomiske konsekvenser av sportslige mega events, som nokså unisont forteller at deres anslåtte lønnsomhet for vertskapsbyene og -landene er sterkt overdrevet (Preuss 2006; se også du Plessis & Maennig 2009; Pillay & Bass 2009). Samtidig er ikke de umiddelbare økonomiske konsekvensene det eneste relevante målet for hvorvidt et fotball-VM har vært vellykket eller ei. For de fleste sørafrikanere var VM også en gedigen folkefest, og arrangementet har satt et stolt avtrykk i landets kollektive minne. Denne arven er kanskje det mest positive utfallet av fotball-VM. VM ble en bekreftelse på at Sør-Afrika har kommet langt etter oppløsningen av apartheid, og at landet er i stand til å organisere og avholde et spektakulært populærkulturelt arrangement som holder høy internasjonal standard.

Disse perspektivene konstituerte den identitetslogiske bakgrunnen for arrangementet, og var svært vellykket. På lang sikt *kan* naturligvis et forbedret omdømme også styrke Sør-Afrikas økonomi, og det er først og fremst slike langsiktige konsekvenser sørafrikanske myndigheter har satt sin lit til gjennom hele prosessen med å arrangere VM. Økonomisk og kulturell fornyelse, målsettingen i Mbekis afrikanske renessanse, er en langsiktig visjon. VM

skulle for det første være et ledd i kampen mot ”afropessimisme”, som betegner en tendens til at negative trekk som krig, sult og fattigdom får uforholdsmessig stor plass i vestlig omtale av Afrika:

The arrival of more tourists, both for leisure and business, will help to create a more positive image of South Africa in the developed world to counter the widespread Afro-pessimism about sub-Saharan Africa. (du Plessis & Maennig 2009:66)

For det andre lå det langsiktig tenkning bak VM-relatert utbygging av infrastruktur. Sørafrikanske myndigheter har satset store penger på utbygging av all type infrastruktur de siste årene, inkludert elektrisitet, transport og telekommunikasjon (Davies 2009:48). VM ble gjort til en anledning for å øremerke ressurser til spesifikke prosjekter, som for eksempel en ny toglinje mellom Johannesburg og Pretoria, utbygging av flyplassen i Cape Town og oppgradering av flere veinett. I retorikken rundt VM ble slike kulturelle og økonomiske aspekter integrert. Daværende sport- og rekreasjonsminister, Makhenkesi Arnold Stofile, uttalte for eksempel følgende i en tale i 2007:

Our leaders have launched the African Renaissance and the New Partnership for Africa's Development (NEPAD). This is our time to fit football concretely into these initiatives. Good managerial skills, sound finance management skills and overall good governance are a sine qua non of this Renaissance and the end to Afro-pessimism. (Stofile 2007)

Tar man denne retorikken i betraktning, framstår det desto mer paradoksalt at Sør-

Afrikas økonomiske VM-underskudd kunne vært betydelig redusert dersom fordelingen av inntekter og utgifter mellom myndighetene og FIFA hadde vært annerledes. En synergieffekt mellom identitets- og kapitallogikk er vanskelig å oppnå på kort sikt, som følge av FIFAs reglement. VM fungerte godt som et fellesnasjonalt, emosjonelt meningsrom, men som katalysator for videre økonomisk vekst, er det langt mer diskutabelt om VM har vært spesielt gagnlig for Sør-Afrika.

Problematiske forbindelser i skjæringspunktet mellom identitets- og kapitallogikk skjedde imidlertid ikke *bare* på bekostning av samfunnsøkonomiske prioriteringer, til fordel for folkelig feiring og fasadebygging overfor et internasjonalt publikum. Avslutningsvis i artikkelen vil jeg ta for meg en sak som, i alle fall for en kort stund, medførte hissig debatt om hvilken vei post-apartheid Sør-Afrika er i ferd med å ta: I mars 2009 ble Tibets åndelige leder, Dalai Lama, nektet visum til Sør-Afrika, grunnet frykt for å støte landets viktigste handelspartner, Kina.

Kapitallogikk framfor identitetslogikk

Sør-Afrikas relativt fredelige overgang fra apartheid til demokrati har skapt en forestilling om at fred og forsoning på tvers av raseskiller nærmest er et kulturelt særtrekk ved landet. I Norge har kanskje denne forventningen vunnet ekstra tyngde, ettersom den fredelige kampen mot apartheid til sammen resulterte i fire Nobels fredspriser. Dette bildet av Sør-Afrika dannet også bakkeppet da det i mars 2009 etter planen skulle vært arrangert en konferanse i Johannesburg om hvordan fotball-VM kunne brukes til å bekjempe rasisme og fremmedfrykt. På deltakerlista sto blant andre Desmond Tutu, F.W. de Klerk,

Nobelkomiteens leder Torbjørn Jagland og sekretær Geir Lundestad, utviklingsminister Erik Solheim, samt Dalai Lama. Men ved innreise ble Dalai Lama nektet visum, og kort tid etter trakk både Tutu og de Klerk seg fra konferansen i protest; etter hvert ble også hele konferansen avlyst. Både norske og sørafrikanske reaksjoner var preget av vantro, og i kjølvannet av hendelsen ble Sør-Afrikas omdømme problematisert.

Her i Norge var Nobelkomiteen først ute med å trekke seg. Til Aftenposten forklarte Geir Lundestad Nobelkomiteens posisjon:

– Vårt syn er helt klart. Hvis Dalai Lama ikke slipper inn, så vil ikke Den Norske Nobelkomite delta på fredskonferansen i Johannesburg. ("Nobelkomiteen drop- per Sør-Afrika", *Aftenposten*, 24.03.09)

Noen annen reaksjon fra Nobelkomiteen ville i og for seg vært merkelig. Erik Solheim og Utenriksdepartementet var på sin side mer avventende. I utgangspunktet mente Solheim at det ville være galt å legge press på Sør-Afrika, og han utelukket ikke at Norge kunne delta til tross for omstendighetene (ibid). Etter hvert endret imidlertid UD's holdninger seg, og man åpnet for å trekke seg allikevel:

– Dersom fredskonferansen ikke lenger er et nobelarrangement med nobelkomiteen og tidligere fredsprisvinnere til stede, blir det vanskelig for Norge å delta, sier Solheims informasjonssjef Trond Viken til Aftenposten.no. ("Kan trekke seg fra fredskonferanse", *Aftenposten*, 24.03.09)⁷

Visumavslaget ble også kommentert på lederplass i Aftenposten. Etter å ha

oppsummert hendelsesforløpet og kritisert Solheim for hans utydelighet, konkluderer *Aftenposten* med å påpeke paradokset om at nettopp Sør-Afrika ga etter for kinesisk press:

Mest avslørende er saken selvsagt for Sør-Afrika, som er Kinas største handelspartner på det afrikanske kontinent. Visumnektelsen er særlig opprørende når man tenker på at dagens sørafrikanske makthavere i mange tiår var avhengig av hjelp og støtte fra det internasjonale samfunn da de selv ble rammet av stor urett. ("Avslørende", *Aftenposten*, 25.03.09)

Også i Sør-Afrika genererte visumavslaget hissige debatt om dagens politiske ledelse. Prioriteringen av forholdet til Kina ble møtt med fordømmelse av mange, også fra landets helseminister, Barbara Hogan⁸, som kort tid etterpå ble degradert av president Jacob Zuma. Det har vært spekulert i om hennes kritikk av visumavslaget var en medvirkende faktor for denne avgjørelsen (Michael & Montagu 2009). Et mindretall kommentatorer påpekte samtidig at noe annet enn å nekte Dalai Lama visum ville vært utenkelig, ettersom sørafrikansk økonomi er helt avhengig av samarbeidet med Kina.⁹

Visumavslaget bidro kanskje til å utvide det allmenne inntrykket av Sør-Afrika her i Norge. Sør-Afrika er ikke bare "fred og forsoning", men også en av Kinas største handelspartnere i Afrika. At et mer sammensatt bilde av dagens Sør-Afrika konstitueres på bakgrunn av VM-relaterte hendelser, er samtidig helt på sin plass. Et av motivene for å ville avholde fotball-VM var nettopp å stimulere økonomien på lang sikt. I så måte var det kanskje ikke så overraskende at framtidsorientert kapitallogikk

ble prioritert i dette tilfellet. I forbindelse med iverksettingen av den afrikanske renessansen har tette handelsforbindelser og kompetanseutveksling med Kina etablert seg som en langt mer attraktiv modell enn tradisjonell vestlig bistand for mange afrikanske aktører. Den planlagte konferansen i Johannesburg om fotball som virkemiddel for å bekjempe rasisme og fremmedfrykt bidro, noe ufrivillig, til å løfte dette aspektet ved VM fram i lyset.

Avslutning

Fotball-VM har av mange vært ansett som en hvit elefant for Sør-Afrika; for stort og flott til å avslå, men dyrt å drifte og uten noen store profittmuligheter i den andre enden. Dersom man kun vurderer VM ut ifra umiddelbare økonomiske konsekvenser, er det ikke vanskelig å slutte seg til en slik allegori. Men VM representerer også verdier som ikke lar seg kvantifisere så enkelt. Til tross for stor skepsis i forkant av arrangementet, klarte Sør-Afrika å gjennomføre uten vesentlige problemer. Infrastrukturen fungerte stort sett godt, og vestlige turister fikk i svært liten grad merke landets høye kriminalitetsrate. På sikt kan dette ha bidratt til å styrke Sør-Afrikas omdømme internasjonalt. Det viktigste er likevel at VM ble en folkefest for (de fleste) sørafrikanere.

Suksessen har også gitt mersmak. I januar 2013 skal Sør-Afrika være vertskapsland for Afrikamesterskapet i fotball.¹⁰ Man håper også på å lokke sommer-OL til Sør-Afrika, helst allerede i 2020. Durban har lenge vært nevnt som en mulig søkerby, men også i Cape Town har man ytret ønske om å få bli Sør-Afrikas kandidat.¹¹ Afrika er per i dag det eneste kontinentet som aldri har blitt tildelt et OL. Dette er et hull i IOCs globale ambisjoner som man er svært

interessert i å tette igjen. Som jeg har villet vise i denne artikkelen, har forutsetningene for å få tettet igjen dette hullet aldri ligget bedre til rette enn de gjør akkurat nå. Etter tusenårsskiftet har ikke-vestlige vekstøkonomier blitt langt synligere på det internasjonale sportsfeltet. Denne utviklingen beror på flere felles interesser hos internasjonale sportsorganisasjoner og lokale myndigheter i de aktuelle landene. Sammenblandingen av identitets- og kapitallogikk i forbindelse med sportslige mega events, medfører imidlertid intense forhandlinger som det ikke alltid er den med størst innsats som kommer seirende ut av.

Noter

1. En stor takk til Eva Reme, Tove Ingebjørg Fjell, samt to anonyme konsulenter for svært nyttige kommentarer til tidligere utkast av artikkelen.
2. Betegnelse for de fem raskt voksende verdensøkonomiene Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika (Scholte 2005:31).
3. I tillegg ble ungdoms-OL 2010 avholdt i Singapore, friidretts-VM 2011 skal avholdes i Daegu (Sør-Korea), fotball-EM 2012 i Polen og Ukraina, friidretts-VM 2013 i Moskva, ungdoms-OL 2014 i Nanjing (Kina) og OL 2016 i Rio de Janeiro.
4. For øvrig har også FN kastet seg på denne bølgen. I 2003 vedtok FNs generalforsamling en resolusjon kalt "Sport as a means to promote Education, Health, Development and Peace" (UN 2003; se også Burnett 2009). Resolusjonen er et dokument over utfordringer det moderne sportsfeltet står overfor, og en oppfordring til både medlemsstater og internasjonale sportsorganisasjoner om å arbeide for utviklingsspørsmål gjennom sport. Resolusjonen kan ses som både et resultat av og som et tilskudd til tendensen til at ikke-vestlige vekstøkonomier blir synligere på sportsfeltet.
5. Jeg har tidligere kritisert FIFA for at dette prosjektet hadde mer symbolverdi enn realverdi, ettersom bare ett senter faktisk ble åpnet før VM var ferdigspilt ("På lag med Afrika?", Klassekampen, 08.07.10). Jeg vil ikke gå videre inn på denne kritikken her, men bare påpeke at "Football for Hope" er et av FIFAs utviklingspolitiske flaggskip.
6. "FIFA to rake in billions", Mail & Guardian, 18.06.10.
7. Sett i sammenheng med UD's presisering av uavhengighet mellom Nobelkomiteen og den norske regjering i forbindelse med tildelingen av Nobels fredspris til Liu Xiaobo i 2010, framstår dette likhetstegnet mellom Nobelkomiteens og regjeringens standpunkter noe merkelig (se f.eks. "Om vi svette i UD nå? Neida", Dagbladet, 08.10.10).
8. Se "Hogan: Govt should apologize to Dalai Lama", Mail & Guardian, 25.03.09.
9. Se f.eks. "Balancing China and the Dalai Lama", Thought Leader, 24.03.09.
10. Opprinnelig ble Sør-Afrika i januar 2011 tildelt retten til å avholde Afrikamesterskapet i 2017, mens mesterskapet i 2013 allerede var tildelt Libya. Grunnet krigen som brøt ut i Libya, ble imidlertid disse to arrangementene byttet om.
11. IOC aksepterer kun én offisiell søknad fra vært land.

Referanser

- Amnesty International 2008. *People's Republic of China – The Olympics Countdown: Crackdown on activists threatens Olympics legacy*. London, International Secretariat.
- Andersson, Mette 2008. *Flerfarget idrett – Nasjonalitet, migrasjon og minoritet*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Black, David R. & Bezanson, Shona 2004. "The Olympic Games, human rights and democratisation: lessons from Seoul and implications for Beijing". *Third World Quarterly*, vol. 25, nr. 7, s. 1245–1261.
- Boonzaier, Emilie & Spiegel, Andrew D. 2008. "Tradition", i: Shepard, Nick & Robins, Steven (red.): *New South African Keywords*. Johannesburg, Jocana Media.
- Burnett, Cora 2009. "Engaging sport-for-development for social impact in the South African context". *Sport in Society*, vol. 12, nr. 9, s. 1192–1205.
- Christensen, Olav 1993. *Skiidrett for Sondre – Vinterveien til et nasjonalt selvbilde*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Close, Paul, Askew, David og Xin, Xu 2007. *The Beijing Olympiad – The*

- Political Economy of a Sporting Mega-Event*. London, Routledge.
- Cornelissen, Scarlett 2008. "Scripting the nation: sport, mega-events, foreign policy and state-building in post apartheid South Africa". *Sport in Society*, vol. 11, no. 4, s. 481–493.
- Cornelissen, Scarlett 2009. "Sport, mega-events and urban tourism: Exploring the patterns, constraints and prospects of the 2010 World Cup", i: Pillay, Udesch; Tomlinson, Richard; & Bass, Orli (red.): *Development and Dreams – The Urban Legacy of the 2010 Football World Cup*. Cape Town, HSRC Press.
- Czeglédy, André P. 2009. "A World Cup and the construction of African Reality", i: Pillay, Udesch; Tomlinson, Richard; & Bass, Orli (red.): *Development and Dreams – The Urban Legacy of the 2010 Football World Cup*. Cape Town, HSRC Press.
- Davies, Glynn 2009. "Managing the alchemy of the 2010 Football World Cup", i: Pillay, Udesch; Tomlinson, Richard; & Bass, Orli (red.): *Development and Dreams – The Urban Legacy of the 2010 Football World Cup*. Cape Town, HSRC Press.
- du Plessis, Stan & Maennig, Wolfgang 2009. "South Africa 2010: Initial dreams and sobering economic perspectives", i: Pillay, Udesch; Tomlinson, Richard; & Bass, Orli (red.): *Development and Dreams – The Urban Legacy of the 2010 Football World Cup*. Cape Town, HSRC Press.
- FIFA 2005. *Football for Hope – Football's Commitment to Social Development*. Zürich, FIFA.
- FIFA 2007. *Regulations 2010 FIFA World Cup South Africa*. Zürich, FIFA.
- Giulianotti, Richard 2004. "Human Rights, Globalization and Sentimental Education: The Case of Sport". *Sport in Society*, vol. 7, no. 3, s. 355–368.
- Goksøyr, Matti 2004. "Historisk perspektiv på idrett og konflikt/konfliktløsning", foredrag holdt på *Idrettens Etikkseminar*, Oslo, 11. februar.
<http://www.nif.idrett.no/files/%7B648D615F-8374-48DF-87BA-45EE663765EA%7D.doc>(lastet 15.10.09).
- Gupta, Amit 2009. "The Globalization of Sports, the Rise of Non-Western Nations, and the Impact on International Sporting Events". *The International Journal of the History of Sport*, vol. 26, nr. 12, s. 1779–1790.
- Harvey, David 2007. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford, Oxford University Press.
- Hill, Christopher R. 1992. *Olympic Politics*. Manchester, Manchester University Press.
- IOC 2009. *The Olympic Movement in Society – 121st IOC Session & XIII Olympic Congress, The Recommendations*. København, The International Olympic Committee.
- Koelble, Thomas 2008. "Market and Economy", i: Shepard, Nick & Robins, Steven (red.): *New South African Keywords*. Johannesburg, Jocana Media.
- Loland, Sigmund 1995. "Coubertin's Ideology of Olympism from the Perspective of the History of Ideas". *OLYMPICA – The International Journal of Olympic Studies*, vol. 4, s. 49–78.
- Mbeki, Thabo 2003. "Address at the Official Banquet to launch South Africa's World Cup Bid", 21.05.03.
<http://www.thepresidency.gov.za/> (lastet: 15.03.10).
- Michael, Alex & Montagu, James 2009. *Jacob Zuma: The Man of the Moment or the Man for the Moment?* Research and

- Assesment Branch Africa Series, Defence Academy of the United Kingdom.
- Patel, Leila 2005. *Social Welfare & Social Development in South Africa*. Cape Town, Oxford University Press.
- Pillay, Udesh & Bass, Orli 2009. "Mega-events as a response to poverty reduction: The 2010 World Cup and Urban development", i: Pillay, Udesh; Tomlinson, Richard; & Bass, Orli (red.): *Development and Dreams – The Urban Legacy of the 2010 Football World Cup*. Cape Town, HSRC Press.
- Preuss, Holger 2006. "Impact and Evaluation of Major Sporting Events". *European Sport Management Quarterly*, vol. 6, nr. 4, s. 313–316.
- Roche, Maurice 2000. *Mega-events and modernity: Olympics and expos in the growth of global culture*. London, Routledge.
- Scholte, Jan Aart 2005. *Globalization – A Critical Introduction*. New York, Palgrave MacMillian, 2. utgave.
- Slagstad, Rune 2008. *(Sporten) En idéhistorisk studie*. Oslo, Pax forlag.
- Stofile, Makhenkesi Arnold 2007. "Opening address by Sport and Recreation Minister M Stofile at the International Year of African Football and 2010 World Cup workshop, ABSA Conference centre, Montana, Pretoria", 07.03.07, <http://www.sa2010.gov.za/en/node/53> (lastet: 26.05.11).
- UN (2003). *Sport as a means to promote education, health, development and peace. General Assembly Resolution 58/5* New York, United Nations.
- Fra aviser og magasiner:**
- Aftenposten*, Morten Fyhn, "Nobelkomiteen dropper Sør-Afrika", 24.03.09. Tilgjengelig elektronisk: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2993328.ece> (lastet: 07.01.11).
- Aftenposten*, Kristoffer Rønneberg, "Kan trekke seg fra fredskonferanse", 24.03.09. Tilgjengelig elektronisk: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article2994088.ece> (lastet: 07.01.11).
- Aftenposten*, leder, "Avslørende", 25.03.09. Tilgjengelig elektronisk: <http://www.aftenposten.no/meninger/leder/article2997085.ece> (lastet: 07.01.11).
- Dagbladet*, Anne Marte Blindheim, "Om vi svette i UD nå? Neida", 08.10.10. Tilgjengelig elektronisk: http://www.dagbladet.no/2010/10/08/nyheter/politikk/nobels_fredspris/nobelkomiteen/13747827/ (lastet: 07.01.11).
- Klassekampen*, Håvard Knoff, "På lag med Afrika?", 08.07.10.
- Mail & Guardian*, Sapa, "Hogan: Govt should apologize to Dalai Lama", 25.03.09. Tilgjengelig elektronisk: <http://www.mg.co.za/article/2009-03-25-hogan-govt-should-apologise-to-dalai-lama> (lastet: 07.01.11).
- Mail & Guardian*, Natasha Marrian, "FIFA to rake in billions", 18.06.10. Tilgjengelig elektronisk: <http://2010.mg.co.za/article/2010-06-18-world-cup-fifa-to-rake-in-billions> (lastet: 05.01.11).
- Thought Leader*, Michael Trapido, "Balancing China and the Dalai Lama", 24.03.09. Tilgjengelig elektronisk: <http://www.thoughtleader.co.za/traps/2009/03/23/balancing-china-and-the-dalai-lama/> (lastet: 07.01.11).